

Advies

Vizier 2030

Brussel, 27 april 2018

Bron foto: SALV.

De Strategische Adviesraad voor Landbouw en Visserij adviseert de beleidsmakers, in hoofdzaak de Vlaamse Regering en het Vlaams Parlement, over landbouw en visserij in de brede zin van het woord. De adviezen, zoals vastgesteld door de belanghebbenden vertegenwoordigd in de adviesraad, passen in een gedragen politieke besluitvorming.

Adviesvraag: Vizier2030: Een 2030-doelstellingenkader voor Vlaanderen

Adviesvrager: Geert Bourgeois - Vlaams minister van Buitenlands Beleid en Onroerend Erfgoed

Ontvangst adviesvraag: 12 maart 2018

Adviestermijn: 30 dagen, uitstel verkregen tot 27 april 2018

Goedkeuring raad: 27 april 2018

Adviesnummer: 2018-09

Auteurs: Andrew Enow en Pieter De Graef

Contactpersoon: Koen Carels – kcarels@serv.be

Inhoud

Inhoud	3
Inleiding	4
Krachtlijnen	5
Situering	6
1 Vertaling van de VN-SDG's naar duurzame ontwikkelingsbeleid	6
2 Landbouwbeleid referentiekader	8
2.1 Op Europees niveau	8
2.2 In Vlaanderen	10
2.2.1 Beleid	10
2.2.2 Relevante SALV-adviezen	13
3 Wat betreft landbouw in het Vizier 2030-doelstellingenkader	17
Advies	21
Bibliografie	25
Lijst met figuren en tabellen	27
Bijlagen	28

Inleiding

Na de goedkeuring van de globale duurzame ontwikkelingsdoelstellingen (agenda 2030) door de Verenigde Naties hebben lidstaten zich geëngageerd om de agenda (SDG's) in overeenstemming met hun nationale beleid uit te voeren. Dit betekent dat landen het engagement opnemen om de SDG's te vertalen naar nationale doelstellingen en beleid. In België wordt de SDG-implementatiestrategie ontwikkeld op federaal en op regionaal niveau.

In Vlaanderen lanceerde de Vlaamse Regering een proces om een regionale strategie voor de implementatie van de SDG's te ontwikkelen. Dit proces culmineerde in de voorbereiding van een 2030-doelstellingenkader voor Vlaanderen.

Op 9 maart 2018 besliste de Vlaamse Regering bij de vergadering van de ministerraad om het ontwerp Vizier 2030-doelstellingenkader principieel goed te keuren. De beslissing stelt het volgende: *“De Vlaamse Regering hecht haar principiële goedkeuring aan de visienota 'Vizier2030 een 2030-doelstellingenkader voor Vlaanderen', zonder dat dit voorstel een financieel of budgettair engagement inhoudt. Het Vlaams 2030-doelstellingenkader is ambitieus, meetbaar, geïntegreerd en ondeelbaar, detecteert kernvraagstukken en legt prioriteiten vast. Over dit besluit wordt het advies ingewonnen van de SERV, de Minaraad, de Vlaamse Woonraad, de SARO, de MORA, de SAR WGG, de SALV, de VLOR, de SAR CJSM en de VVSG”*.

Dit advies wordt verstrekt op verzoek van minister-president Geert Bourgeois. De officiële adviesvraag aan de SALV werd op 12 maart 2018 ontvangen. De SALV wordt verzocht om het advies binnen 30 dagen neer te leggen. De SALV heeft echter aan het kabinet van minister-president Geert Bourgeois uitstel gevraagd tot 27 april 2018. Deze vraag om uitstel werd door het kabinet gehonoreerd.

Op 16 april 2018 zat een ad-hocwerkcommissie van de SALV samen om een advies over het 2030-doelstellingenkader te beraadslagen. In dit adviesdossier onthouden Bond Beter Leefmilieu en Natuurpunt zich. Het advies werd goedgekeurd op de SALV-zitting van 27 april 2018.

Krachtlijnen

Volgens de SALV kunnen de veelal algemene doelstellingen voor de landbouw-, tuinbouw- en agrovoedingssector, die binnen Vizier 2030 geformuleerd worden, dienen als vertrekbasis voor verdere concretisering. Niettemin stuurt de SALV aan op enkele inhoudelijke aanpassingen aan de doelstellingen die rechtstreeks aan de landbouw- of visserijsector appelleren (1), en vraagt de Raad een coherent beleidsplan voor landbouw, tuinbouw en agrovoeding in de verdere uitvoering van Vizier 2030 (2).

(1) De SALV wijst met betrekking tot doelstelling 19 erop dat gedegen inkomensvorming een centralere plaats dient te worden toegekend, omdat dit net als premisse geldt voor enerzijds duurzame en veerkrachtige landbouwproductie binnen de ecologische grenzen en anderzijds bedrijfscontinuïteit in de sector. Aansluitend is de Raad van mening dat het duurzaamheidsaspect niet verengd mag worden tot enkel voedselproductie, maar dat de hele agrovoedingsketen hierin dient vervat te zitten.

De SALV waardeert de bezorgdheid over genetische diversiteit binnen doelstelling 33, en vraagt daarom om deze doelstelling gericht te enten op de Vlaamse casus en voortaan ook als interne doelstelling binnen het beleidsdomein landbouw op te nemen.

De Raad wenst de landbouwrelevante aspecten bodemkwaliteit, behoud van bodemleven en organische stofgehalte te benadrukken binnen doelstelling 43, die bepaalt dat er geen netto gedegradeerde grond mag bijkomen tegen 2030.

Over doelstelling 32, die een reductie van voedselverliezen met 30 procent voorschrijft, merkt de SALV op dat deze reeds in 2025 zou moeten gerealiseerd zijn volgens de 'Ketenroadmap Voedselverlies 2015-2050' en vraagt de Raad dat wanneer de ketenpartners een nieuwe doelstelling geformuleerd zullen hebben voor 2030, deze ook binnen Vizier 2030 zal worden aangepast.

De Vizier 2030-visserijdoelstelling dient volgens de Raad te worden herschreven, zodat deze rekening houdt met reeds geleverde inspanningen op het vlak van verduurzaming en afgestemd is op de noden en uitdagingen van de Vlaamse visserijsector.

(2) De Raad vraagt rekening te houden met lopende beleidsprocessen (GLB, BRV) en de Pact 2020-landbouwindicatoren grondig te evalueren alvorens specifieke landbouwdoelstellingen toe te voegen. Daarbij verwijst de SALV eveneens naar zijn nota 'Uitdagingen voor een duurzame toekomst voor de landbouw in Vlaanderen', die als leidraad kan dienen. Bovendien benadrukt de Raad, overeenkomstig de Europese Commissie, dat landbouw impliciet ook in andere doelstellingen vervat zit. De SALV vraagt in de verdere uitvoering van Vizier 2030 om een doordachte aanpak in de vorm van een coherent beleidsplan voor landbouw, tuinbouw en agrovoeding. Hierbij wenst de Raad als adviesorgaan verder betrokken te worden.

Situering

1 Vertaling van de VN-SDG's naar duurzame ontwikkelingsbeleid

Na de goedkeuring van de globale duurzame ontwikkelingsdoelstellingen (agenda 2030) door de Verenigde Naties in September 2015 werden lidstaten opgeroepen om de SDG's te vertalen naar nationale doelstellingen en beleid. In België zou de SDG-implementatiestrategie zowel op het nationale- als op het regionale niveau ontwikkeld worden.

Op 28 oktober 2016, door een mededeling aan de Vlaamse Regering,¹ schetst minister-president Geert Bourgeois een aanpak voor implementatie van de SDG's in Vlaanderen. De SDG-implementatieplan in Vlaanderen zou bestaan uit zeven punten:

- i. een duidelijke langetermijnvisie afgestemd op de SDGs (de Vlaamse Regering heeft reeds Visie 2050 goed gekeurd);
- ii. een vertaling van het SDG-kader naar Vlaanderen en het definiëren van 2030-doelstellingen voor Vlaanderen;
- iii. implementeren van de 2030-doelstellingen:
  - analyseren van de doelafstanden,
  - bepalen en uitvoeren van remediërende acties,
  - ondersteunen van goede praktijken;
- iv. duidelijke monitoring- en rapporteringssysteem aangepast aan de SDG's;
- v. integratie van de SDG's in interne werking, het management, en de instrumenten van de overheidsinstellingen;
- vi. samenwerken met steden, gemeenten en provincies, en aanpassing van de beleids- en beheercyclus;
- vii. aangepast belanghebbendenmanagement en vorming van nieuwe partnerschappen voor SDG's.

De mededeling van de minister-president aan de Vlaamse Regering op 19 mei 2017² definieerde vijf fasen voor de ontwikkeling van het 2030-doelstellingenkader.

- i. Administratieve voorbereiding deel 1 met betrekking tot relevante langetermijndoelstellingen inventariseren en analyseren;
- ii. Overleg met het voorzitterscollege en met de partners van het VESOC en de Verenigde Verenigingen, leidend tot een mededeling aan de Vlaamse Regering en een hoorzitting van de Strategische Adviesraden;
- iii. Administratieve voorbereiding deel 2 m.b.t. concrete ambtelijke voorstellen voor 2030-doelstellingen met aandacht naar integratie van beleidsplannen in opmaak;

¹ Vlaamse Regering (2016). VR_2016_2810_MED.0419/1. Mededeling aan de Vlaamse regering: implementatie van sustainable development goals in Vlaanderen

² Vlaamse Regering (2017). VR_2017_1905_MED.0209/1. Mededeling aan de Vlaamse regering: Vlaams 2030-doelstellingenkader.

- iv. Overleg in expertwerkgroepen, resulterend in een ontwerp van de 2030-doelstellingenkader; en
- v. Engagement van partners om mee de doelstellingen te onderschrijven, en Goedkeuring door de Vlaamse regering.

Op 23 mei 2017 werd de SALV uitgenodigd per e-mail door de secretaris-generaal Departement Kanselarij en Bestuur (DKB) om “een advies op eigen initiatief uit te brengen over de opmaak van een Vlaams 2030-doelstellingenkader in het kader van de Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen van de Verenigde Naties”.

Op 14 juni 2017 stuurde de SALV³ een briefadvies aan de minister-president waarin wordt meegedeeld dat de SALV graag een bijdrage wil leveren, maar dat hij over te weinig informatie beschikt om nu al een inhoudelijk advies te verstrekken. De Raad formuleerde bovendien enkele bedenkingen bij de timing van het proces:

- a. “Het verstrekken van een advies op eigen initiatief tegen 4 juli 2017 is niet haalbaar voor de SALV;”
- b. “Het organiseren van expertbijeenkomsten in juli en augustus lijkt niet optimaal;”
- c. “Het landbouw- en visserijbeleid in Vlaanderen wordt in grote mate bepaald door het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) en het Gemeenschappelijk Visserijbeleid (GVB). Het huidige GLB loopt tot en met 2020, het huidige GVB tot 2021. De Europese Commissie bracht nog geen nota’s uit over de richting waarin dit beleid zal evolueren. Afstemming met het Europese niveau is voor deze beleidsvelden echter noodzakelijk.”

Op eigen initiatief werd reeds vooruit gekeken naar een duurzame toekomst voor de landbouw- en visserijsector. Bovendien uitte de SALV in zijn briefadvies ook de wens om later in het proces van de Duurzame Ontwikkelingsdoelen, wanneer er meer concrete inhoudelijke informatie beschikbaar is, betrokken te worden (waar voorliggende adviesvraag aan tegemoet komt).

In reactie op de SALV-brief van 14 juni 2017 werd het aanpakplan van het Vlaams 2030-doelstellingenkader aangepast door de Mededeling van de minister-president aan de Vlaamse Regering op 7 juli 2017⁴.

Fase 3 van het projectplan werd verlengd tot eind oktober 2017 en het bevat het opzetten van een politiek-ambtelijke werking, die resulteert in een conceptnota met een eerste ontwerp van het 2030-doelstellingenkader.

In Fase 4 zou de Vlaamse Regering een officiële adviesvraag aan de strategische adviesraden stellen. De adviezen van de raden en de insteek van de expertwerkgroepen zouden leiden tot een tweede ontwerp van 2030-doelstellingenkader.

---

³ SALV Secretariaat: SALV_BR_2017_0614.

⁴ Vlaamse Regering (2017). VR_2017_0707_MED. Mededeling aan de Vlaamse regering: Vlaams 2030-doelstellingenkader – aanpassing van projectaanpak en –timing.

Op 12 maart 2018 ontving de SALV een vraag van de minister-president om een advies over de 2030-doelstellingenkader (**Vizier2030: een 2030-doelstellingenkader voor Vlaanderen**)⁵ te leggen binnen 30 dagen. De adviezen door de Strategische Adviesraden zullen parallel met een belanghebbendenoverleg (dat georganiseerd werd door het Departement Kanselarij en Bestuur op maandag 23 april 2018) lopen.

In Vizier2030 stelt de Vlaamse Regering dat “... de onderliggende modellen van Visie 2050 en de 2030-ADO grote gelijkenissen vertonen. We clusteren de Vlaamse 2030-doelstellingen daarom volgens de dimensies en randvoorwaarden van Visie 2050: voor een inclusieve samenleving, via een nieuwe economie, binnen de ecologische grenzen van de planeet, met een open en wendbare overheid in partnerschap.” De Vlaamse Regering opteert ook om:

- “de bijdragen van Vlaanderen aan de externe realisatie van de 2030-ADO zoveel mogelijk buiten het Vlaamse 2030-doelstellingenkader te houden;”
- “...geen implementatiemiddelen en beleid op te nemen in het Vlaamse 2030-doelstellingenkader”;
- de doelstellingen die worden gevat in sectorale beleidsplannen in opmaak uit te sluiten, en kiezen om “deze plannen hun eigen totstandkomingstraject verder te laten volgen”
- de Vlaamse SDG-implementatie-agenda in 3 onderdelen te splitsen, waarvan de 2030-doelstellingenkader één onderdeel is. Andere belangrijke onderdelen zijn “de implementatie van 2030-doelstellingen en de ontwikkeling van een aangepast monitorings- en rapporteringssysteem”.

2 Landbouwbeleid referentiekader

In tegenstelling tot thema’s als energie en klimaat, ruimtelijke ordening, mobiliteit en woonbeleid bestaat er voor landbouw in Vlaanderen geen specifiek langetermijnbeleidsplan.⁶ Daarom gebruiken we als referentiekader om advies te geven over het Vizier2030-doelstellingenkader, gerelateerde beleidsdocumenten, namelijk Pact 2020; de SALV-Verkennde nota ‘Uitdagingen voor een duurzame toekomst voor de Landbouw in Vlaanderen’; Visie 2050: een langtermijn strategie voor Vlaanderen en de Mededelingen van de Europese Commissie.

2.1 Op Europees niveau

Volgens de Europese Commissie⁷ vervult landbouw een belangrijke rol in Agenda 2030. In haar communicatie over het nieuwe GLB stelt de Europese Commissie⁸ dat landbouw intrinsiek verbonden is met vraagstukken als armoede en honger, gezondheid en welzijn, onderwijs,

⁵ Vlaamse Regering (2018). VR_2018_0903_DOC.0204/2TER. Vizier2030: een 2030-doelstellingenkader voor Vlaanderen

⁶ Cf. Energie- en Klimaatplan 2021-2030, Beleidsplan Ruimte Vlaanderen, Mobiliteitsplan, Luchtplan, Woonbeleidsplan.

⁷ European Commission (2016). EC COM (2016) 739 final: Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions.

⁸ Europese Commissie (2017). EC COM (2017) 713 finale: *De toekomst van voeding en landbouw*. Mededeling van de Commissie aan het Europese Parlement, de Raad, het Europees Economisch en Sociaal Comité en het Comité van de Regio’s.

gendergelijkheid, werkgelegenheid, duurzame economische groei, bevordering van innovatie, veerkrachtige plattelandssamenlevingen, duurzame consumptie en productie, voeding, lucht, klimaatverandering, water, bodem en biodiversiteit (SDG's 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 13 en 15). De Commissie wil verder werken aan en een breed overleg voeren over de vereenvoudiging en modernisering van het GLB, dat zodoende maximaal kan bijdragen aan deze SDG's.⁹

De commissie stelt ook dat richting zal gegeven worden aan de overgang naar een duurzamere landbouw. Ze stelt daarbij een aantal doelstellingen voorop, die in volledige samenhang met de andere beleidsterreinen voor ogen dienen gehouden te worden:

- kwaliteitsvolle werkgelegenheid, groei en investeringen bevorderen;
- het potentieel van de energie-unie, de circulaire economie en de bio-economie benutten en tegelijk milieuzorg opkrikken, strijden tegen en zich aanpassen aan klimaatverandering;
- onderzoek en innovatie van het lab naar het veld en de markt brengen;
- landbouwers en het platteland beter in verbinding brengen met de digitale economie; en
- bijdragen aan de migratieagenda van de Europese Commissie

Wat duurzaamheid van de landbouwproductie betreft, zet de Europese Commissie in op meerdere niveaus, namelijk op ecologisch vlak enerzijds en op sociaaleconomisch vlak anderzijds.

Met het oog op ecologische duurzaamheid en in het licht van klimaatverandering en de druk op de natuurlijke hulpbronnen stelt de Commissie een “klimaat slimme” landbouw tot doel (in het kader van de klimaat- en energiedoelstellingen 2030 en de rol van landbouw inzake LULUCF), wat ze wil bereiken door sterk in te zetten op adviesverlening, opleiding en innovatie.

De Commissie stelt immers dat *“technologische ontwikkelingen en digitalisering [...] grote stappen mogelijk [maken] op het vlak van hulpbronnenefficiëntie bij het creëren van een milieuvriendelijke landbouw, die de impact op het milieu en klimaat verkleint, de veerkracht en de bodemgezondheid verbetert en de kosten voor landbouwers vermindert”*.¹⁰

Voor het leveren van collectieve goederen met betrekking tot het milieu en het klimaat krijgen landbouwers inkomenssteun (die zal afhangen van de specifieke inzet op het gebied van milieuvriendelijke praktijken).

Met betrekking tot de sociaaleconomische omkadering van het toekomstige GLB beklemtoont de Commissie het grote belang van de toegang tot veilig, betaalbaar, voedzaam en gevarieerd voedsel van hoge kwaliteit voor EU-burgers.

Om aan de verwachtingen inzake het effect van voedselproductie op gezondheid, milieu en klimaat te kunnen voldoen in een veranderende context van groeiende wereldbevolking, milieudruk en klimaatwijziging moet volgens de Commissie *“het GLB blijven evolueren, zijn*

⁹ Hiermee bouwt de Europese Commissie (COM AGRI) verder op het preliminaire werk van de Commissie Landbouw en Plattelandsontwikkeling van het Europese Parlement dat op 31/05/2017 advies uitbracht aan de Commissie Milieubeheer, Volksgezondheid en Voedselveiligheid inzake Europese duurzaamheidsmaatregelen. In dit advies werd de bijdrage van de landbouwsector aan volgende SDG's benadrukt: SDG 2, SDG 6, SDG 7, SDG 8, SDG 12, SDG 13 en SDG 15.

¹⁰ Europese Commissie (2017). EC COM (2017) 713 finale

marktgerichtheid behouden en het familiebedrijfsmodel blijven ondersteunen in alle regio's van de Unie".

Via onder meer het Europees innovatiepartnerschap voor productiviteit en duurzaamheid in de landbouw (EIP-AGRI) zet de Commissie sterk in op innovatie, waarbij de rol van bedrijfsadviesdiensten (binnen AKIS)¹¹ en van producentenorganisaties dient versterkt te worden¹⁶.

Met betrekking tot de benutting van nieuwe technologieën stelt de Commissie eerder vertraagde implementatie en ongelijke verspreiding binnen de EU vast, waarbij zij in het bijzonder de toegang tot technologie voor kleine en middelgrote landbouwbedrijven wenst aan te kaarten.

Om de sociaaleconomische duurzaamheid van de landbouwsector te garanderen, blijven volgens de Commissie rechtstreekse betalingen een essentieel onderdeel van het GLB, evenwel gestoeld op een meer evenwichtige verdeling van de steun (cf. grote bedrijven van meer dan 250 ha die disproportioneel veel steun verkrijgen, steunverlening die nog te vaak terecht komt buiten de categorie van "echte" landbouwers, die actief landbouw bedrijven om aan de kost te komen). Daarnaast zet de Commissie sterk in op het aanscherpen van de veerkracht van de landbouwsector op de markt en haar positie binnen de keten.

De rol en werking van producentenorganisaties dient te worden uitgediept en risicobeheer (via bestaande, maar nog onvoldoende bekende risicobeheersinstrumenten) verder te worden gestimuleerd.

2.2 In Vlaanderen

2.2.1 Beleid

i. **Pact 2020**¹²

Landbouw heeft slechts een beperkte plaats toebedeeld gekregen in Pact 2020. Pact 2020 formuleert amper doelstellingen over landbouw en voedsel.

In doelstelling 5 (p. 24) stelt Pact 2020 tot doel een performante landbouw te bereiken die de vergelijking kan doorstaan met de Europese landbouweconomische topregio's. De kernindicator die bij deze doelstelling wordt geformuleerd, houdt de netto toegevoegde waarde per bedrijf en per voltijdse arbeidskracht in.

Ook in doelstelling 5 (p. 24) beoogt men rechtszekerheid inzake exploitatie van landbouwbedrijven via het juridisch verankeren van het landbouwareaal binnen het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen.

Op procesmatig vlak kwam Pact 2020 tot stand vanuit een evaluatie van de eerste Vlaamse Strategie voor Duurzame Ontwikkeling (VSDO) (2006-2010), die voor het eerst het duurzame ontwikkelingsbeleidsbeleid in Vlaanderen structureel op de sporten wist te zetten en in te bedden.

¹¹ AKIS: Agricultural Knowledge and Innovation System.

¹² VESOC (2009). Pact 2020: Een nieuw toekomstpact voor Vlaanderen - 20 doelstellingen

ii. Visie 2050¹³

Visie 2050 bevat een ambitie voor een duurzame voedselketen. Het stelt met name dat iedereen over voldoende, veilige, evenwichtige, gezonde en betaalbare voeding beschikt en dat het voedselsysteem meehelpt de natuurlijke hulpbronnen zoals water, land en biodiversiteit in stand te houden via optimale, maar beperkte inzet.

In het licht van SDG2 – namelijk beëindig honger, bereik voedselzekerheid en betere voeding, en bevorder duurzame landbouw – stelt Visie 2050 tot doel de voedselproductie en –consumptie in evenwicht te brengen met de beperkte milieugebruiksruimte en dierenwelzijn te respecteren.

Het Vlaamse voedselsysteem zet daarbij in op innovatie en op hoogwaardige en duurzaam geproduceerde voeding, zowel inzake landbouwproductie als visserij. Visie 2050 kent daarbij ook een rol toe aan de consument. Die consumeert volgens een patroon dat rekening houdt met het milieu.

In Visie 2050 ziet Vlaanderen de evolutie naar “*een sterke en exportgerichte agro-voedingssector*” als een grote kans. Daarover wordt het volgende gesteld: “*het voedselsysteem biedt gezonde, kwaliteitsvolle, veilige en duurzame voeding aan. Het zet daarbij verder in op innovatieve technologieën en processen, met bijvoorbeeld doorbraken in precisielandbouw, aquacultuur, hydrocultuur en aerocultuur. Het voedselsysteem zet ook in op agro-ecologische, duurzamere productieprocessen in de landbouw, met aandacht voor ecosysteembenadering en bodem- en waterbeheer.*”

Duurzaamheid wordt betracht via hersteld, beschermd en efficiënter gebruik van natuurlijk kapitaal (biodiversiteit, water, land, lucht, bodem); efficiënter gebruik van energie en hulpbronnen; het vermijden van voedselverliezen; en het bereiken van een duurzamere waardeverdeling binnen de voedselketen.

Visie 2050 ambieert de uitstoot van broeikasgassen (inclusieve die uit landbouwactiviteiten) ‘*drastisch [te] verlagen om Vlaanderen koolstofarm te maken*’ en dat Vlaanderen er mee voor zorgt ‘*dat de uitstoot van broeikasgassen in Europa in vergelijking met 1990 met 80 tot 95% is verminderd*’.

Van relevantie voor de landbouw is de nadruk van Visie 2050 op een geïntegreerde circulaire economie (cf. het belang van bio-economie) naast andere economische streefdoelen, zoals gedigitaliseerde productiesystemen en financiële ondersteuning aan (jonge) ondernemers. Als voornaamste uitdaging geeft men in Visie 2050 concreet aan dat men vanuit de systeembenadering moet zoeken naar geïntegreerde oplossingen, innovatieve waardeketens en systeeminnovaties in het voedselsysteem. Cruciaal daarbij is dat “*alle actoren in de voedselketen [...] moeten correcte prijzen voor hun producten krijgen, onder waardige arbeidsomstandigheden.*” Naast het garanderen van een correct inkomen, dient de systeembenadering te leiden tot een kleinere ecologische voetafdruk van de voedselproductie (via verminderde afhankelijkheid van grondstoffenverbruik, de ontwikkeling van de productie van alternatieve eiwitbronnen en verhoogde efficiëntie binnen de keten, naast multifunctioneel ruimtegebruik en het sluiten van kringlopen).

iii. Tweede Vlaamse Strategie voor Duurzame Ontwikkeling (VSDO II): Samen grenzen verleggen

¹³ Vlaamse Regering (2016). Visie2050: Een langetermijnstrategie voor Vlaanderen

Visie 2050 geldt tevens als de Derde Vlaamse Strategie voor Duurzame Ontwikkeling, terwijl zijn voorganger, VSDO II, in voege kwam in 2011. VSDO II was opgebouwd uit drie delen: een eerste deel schetste de globale, vaak niet-duurzame ontwikkelingen, die als beleidsuitdagingen werden meegenomen, het tweede deel omvatte de langetermijnvisie, met de blik op 2050, en gericht op (systeem)innovatie en maatschappelijke transitie, terwijl het derde deel het methodologische kader toelichtte, wat gestoeld was op transitie management, en daarbij een nieuwe governance-aanpak, werking met adviesraden alsook een evaluatie en monitoring van de aanpak voorschreef.

Om op het vlak van landbouw specifieke doelstellingen te formuleren, werd teruggerepen naar toenmalige verschillende visies op en scenario's voor ontwikkelingen in de landbouw en het platteland (zoals onder meer Dierlijke productie - vzw DP21 (2001); Op grond van morgen - Stedula (2005); Milieuscenario's - VMM MIRA (2000, 2009); Plattelandsscenario's - VLM (2005); Inzetten op de toekomst 2016 - Boerenbond (2006); Witboek Landbouwonderzoek - Platform voor Landbouwonderzoek (2009). In het bijzonder werd de visievorming rond het GLB na 2013 in ogenschouw genomen.¹⁴

De algemene doelstelling in verband met landbouw werd gevat in het streven naar een transitie van het voedselsysteem (voedselproductie, -verwerking, -distributie en -consumptie), zodat het recht op voedsel gegarandeerd wordt, er voor voldoende, veilige, evenwichtige, gezonde en betaalbare voeding wordt gezorgd, het principe van voedselsoevereiniteit wordt gerespecteerd, het voedselsysteem in evenwicht is met de beperkte milieugebruiksruimte (water, bodem, lucht, ruimte, energie), het de regionale ontwikkeling en de ruimtelijke kwaliteit en het landschap versterkt, en de culturele eigenheid van voeding respecteert.

Met betrekking tot landbouw en platteland richt men zich binnen VSDO II op:

- het uitbouwen van een Vlaams Plattelandsbeleid met een driesporenaanpak gericht op 1/ bestuurskracht van lokale besturen, 2/ horizontale projectinitiatieven rond onder meer armoede, zorg en kinderopvang op het platteland, 3/ gebiedsgerichte en geïntegreerde projecten waar economische, sociale en ecologische doelstellingen samenkomen. Hierbij werd verwezen naar LEADER-initiatieven binnen het toenmalige Plattelandsontwikkelingsprogramma 2007-2013 (PDPO II) en naar de voorbereiding van PDPO III;
- Duurzame landbouwinnovaties;
- Overleg met en tussen stakeholders, leidend tot samenwerking (met verwijzing naar de gezamenlijke tekst tussen VODO en BB rond de grote principes die een duurzaam landbouwbeleid moet respecteren);
- Het ondersteunen van innovatieve initiatieven binnen de landbouw, zoals onder andere biolandbouw, het verhelpen van voedselverliezen, de integratie van duurzaamheidsaspecten in het marketing- en communicatiebeleid van het Vlaams Centrum voor Agro- en Visserijmarketing (VLAM), de ontwikkeling van een gedragscode rond goede handelspraktijken in de keten en een CO₂-, water- en afvalneutrale voedingsnijverheid.

¹⁴ VSDO II, p. 85-86.

2.2.2 Relevante SALV-adviezen

i. SALV-advies over de VSDO II, 13 oktober 2010¹⁵

De SALV merkt op dat land- en tuinbouw en visserij niet alleen producenten zijn van voeding en diervoer, maar ook van grondstoffen voor industriële materialen (bijvoorbeeld vlas, katoen, rubber) en voor energie (bijvoorbeeld energiegewassen). Als dusdanig zijn land- en tuinbouw en visserij tevens betrokken bij de duurzaamheid in die respectievelijke systemen.

Land- en tuinbouw vormen als producent een essentiële schakel in een duurzaam voedingssysteem. De Raad wenst te wijzen op een definitie voor duurzame land- en tuinbouw zoals geformuleerd in een gemeenschappelijke visietekst van het Vlaams Overleg Duurzame Ontwikkeling (VODO) en Boerenbond¹⁶.

- i. *De hoofdfunctie van duurzame landbouw is het produceren van voedsel zodanig dat in de basisbehoeften van elke burger kan worden voorzien. Duurzame landbouw hanteert praktijken die economisch efficiënt zijn, de ecologische draagkracht respecteren en sociaal aanvaardbaar zijn voor de huidige generatie, zonder de kansen van toekomstige generaties te hypothekeren*
- ii. *De economische dimensie van duurzame landbouw houdt in dat producenten daarvoor een eerlijke prijs krijgen en een leefbare toekomst zien. Hiervoor is gegarandeerde toegang nodig tot productiefactoren: bodem, water, agro-biodiversiteit, kredieten,...*
- iii. *De sociale dimensie van duurzame landbouw houdt in dat het uitoefenen van landbouwactiviteiten moet bijdragen tot de sociale stabiliteit van de maatschappij. Landbouwers voorzien in voedsel, een basisbehoefte van iedereen. Landbouw draagt bij aan diverse sociale functies zoals tewerkstelling, plattelandsontwikkeling, recreatie, etc. Hiervoor verdienen zij respect en hebben ze een toekomstperspectief nodig.*
- iv. *De ecologische dimensie van duurzame landbouw houdt in dat de invloed van landbouwactiviteiten op milieu, klimaat en natuur zodanig is dat ook toekomstige generaties van een gezond leefmilieu en rijke natuur kunnen genieten en de productiefactoren bodem, water en biodiversiteit in goede conditie blijven.*

Een duurzaam voedingssysteem omhelst niet enkel productie via land- en tuinbouw. De andere schakels in de keten (toelevering, voedingsindustrie, handel, distributie en consument) dienen eveneens in beschouwing genomen te worden.

ii. SALV-advies over Visie 2050¹⁷

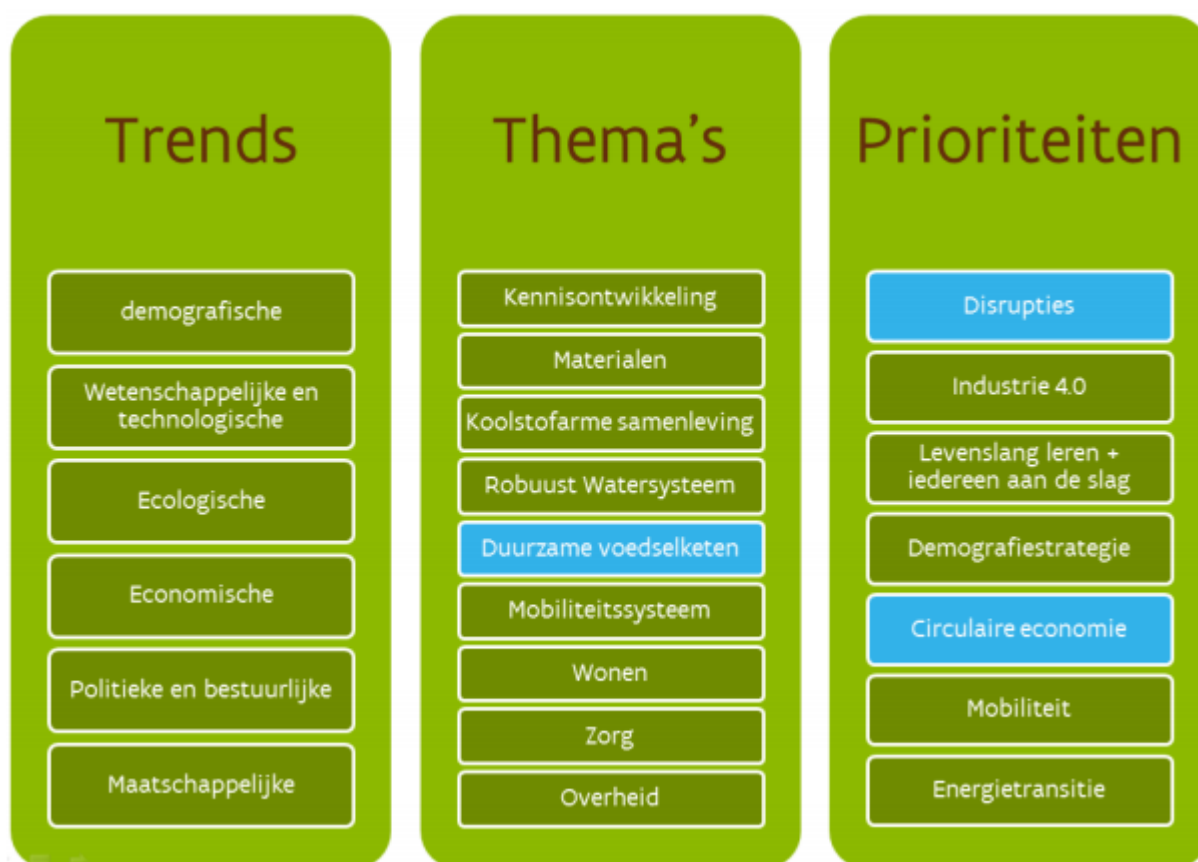
De SALV beschouwt Visie 2050 als een referentie voor toekomstig beleid. In zijn advies legde de SALV zich toe op het Visie 2050-thema 'duurzame voedselketen' en op de Visie 2050-transitieprioriteiten rond 'disrupties' en 'circulaire economie' en op het governance-model. In

¹⁵ SALV (2010). [Advies over het ontwerp Vlaamse Strategie Duurzame Ontwikkeling \(VSDO II\) 'Samen grenzen verleggen'](#).

¹⁶ Boerenbond & VODO (2009) ref. Dirk Vervloet et al. (2012). Departement Landbouw en Visserij. Maatschappelijk verantwoord ondernemen en groene groei: springplanken naar duurzaamheid? Exploratieve studie naar het concept duurzame ontwikkeling in de landbouw

¹⁷ SALV (2015) [Advies Visie 2050 – een langetermijnstrategie voor Vlaanderen \(SALV ADV 2015-20\)](#); met onthouding van Bioforum, Natuurpunt en Bond beter Leefmilieu.

onderstaande figuur wordt Visie 2050 met haar waargenomen trends, haar werkthema's en haar zeven transitieprioriteiten schematisch voorgesteld:

Bron: SALV (2015). SALV_ADV_2015-20: Visie 2050 – een langetermijnstrategie voor Vlaanderen.

Specifiek met betrekking tot landbouw en de voedselketen deelde de Raad in zijn advies mee dat het realiseren van een duurzame voedselketen meer zal vergen dan enkel inzetten op de zeven transitieprioriteiten van Visie 2050. De Raad was van oordeel dat het initiatief 'Transformatie van het landbouw en voedingssysteem', wat kaderde in het Nieuw Industrieel Beleid en uitgevoerd werd door actoren van de Vlaamse agro-voedingsketen en ondersteund werd door het agentschap Ondernemen, een plaats verdiende binnen de Visie 2050. Het Strategisch en Actieplan van dit initiatief formuleerde zeven duurzaamheidsdoelstellingen:

- Inzetten op experimenten voor ingrijpende innovaties;
- Incrementele innovaties om de efficiëntie en veerkracht van de agro-voedingsketen te verhogen;
- Maximaal sluiten van kringlopen;
- Gebruik van schaarse hulpbronnen reduceren en gebruik van hernieuwbare hulpbronnen verhogen;
- Binnen de keten duurzamere relaties, kennis en informatie uitwisseling en transparantie bevorderen;
- Inzetten op kenniscreatie omtrent verduurzaming van de keten;

- Inzetten op bredere maatschappelijke betrokkenheid en maatschappelijk welzijn.

Daarnaast benadrukte de SALV dat wanneer er over landbouw gesproken wordt in het kader van een duurzame voedselketen, landbouw breder dient gekaderd te worden dan louter een leverancier van voedsel. De SALV onderschrijft in dit advies de keuze voor een grote verscheidenheid aan landbouwwormen en ziet een belangrijke rol weggelegd voor innovatieve landbouwwormen. De Raad ondersteunt het streven naar een meer duurzame landbouw met een kleinere ecologische voetafdruk, maar beklemtoont dat een Vlaams voedselsysteem ruimte nodig heeft.

Over de transitieprioriteit 'Circulaire economie' wijst de Raad in zijn advies erop dat circulariteit geen nieuw begrip is voor de agro-voedingssector en raadt aan om doelstellingen te formuleren vanuit reeds bestaande initiatieven. De Raad beklemtoont dat de circulaire economie onderdeel vormt van een bredere bio-economie en vraagt in het licht daarvan een brede kijk op circulaire economie te hanteren, waarbij de cascade voor biomassa en kennisuitwisseling belangrijke randvoorwaarden vormen voor de verdere transitie naar de circulaire economie (cf. SALV-Minaraad-advies over het duurzaam gebruik van biomassa, cf. infra).

iii. SALV-verkennende nota: Uitdagingen voor een duurzame toekomst¹⁸

De SALV formuleerde in haar nota vijf grote uitdagingen voor een toekomstige, duurzame Vlaamse landbouw:

Onder de eerste uitdaging verstaat de Raad problemen inzake toegang tot grond, de complexiteit van bedrijfsovername of -opstart, een almaar groter wordende volatiliteit van het landbouwinkomen, de inkomensdispariteit met andere sectoren, machtsconcentratie in bepaalde schakels van de agrovoedingsketen met onfaire prijzen als gevolg, beperkte flexibiliteit en reconversiemogelijkheden door de padafhankelijkheid van grote investeringen, de geringe aandacht in het landbouwonderwijs voor marktwerking en verschillende landbouwpraktijken en – verdienmodellen, exclusiemechanismen binnen VLIF-steun en, tot slot, het voorkomen van werkbaarheidsknelpunten.

De tweede uitdaging kaart onder meer het toenemende ruimtebeslag aan, alsook het steeds groter wordende aandeel van landbouwbedrijfsgebouwen en -grond dat niet voor agrarische doeleinden wordt gebruikt. Deze uitdaging houdt ook verband met de sterke versnippering van het Vlaamse landschap, waarbij de nabijheid van de consument zowel voor- als nadelen genereert. Bovendien hebben ook groeiende maatschappelijke verwachtingen rond beleving, inrichting en gebruik van de open ruimte ook indirecte gevolgen voor de landbouw.

Met de derde uitdaging stelt de Raad vast dat de relatieve milieudruk vanuit de Vlaamse landbouw daalt door de grote inspanningen van de sector, terwijl de absolute milieudruk weliswaar (te) hoog blijft. Lage financiële marges en beperkte doorrekenmogelijkheden van de externe kosten vormen de grootste hinderpaal om stappen vooruit te zetten inzake duurzaamheid richting een milieu- en klimaatvriendelijke landbouw. Daarnaast kaart de Raad aan dat landbouwers onvoldoende gestimuleerd om de meest milieu-effectieve keuze te maken, de milieuregelgeving door haar compartimentering incoherentie in de hand werkt en milieu-investeringen soms schaalafhankelijk zijn.

¹⁸ Zie: [SALV \(2017\) Verkennende nota 'Duurzame toekomst landbouw' \(SALV ADV 2017-07\)](#).

Het creëren van een maatschappelijk draagvlak wordt als uitdaging gezien, omdat de consument de hedendaagse landbouw onvoldoende kent, wat tot uitdrukking komt in aankoopcriteria van voeding, in het feit dat consumenten niet weten dat landbouw een brede waaier aan ecosysteemdiensten levert naast voeding en dat de landbouwsector van oudsher gepokt en gemazeld zit in het principe van circulaire economie. Het maatschappelijk debat omtrent onze soort landbouwproductie handelt hoofdzakelijk over volgende thema's: de balans tussen voedselvoorziening door eigen productie en deelname aan internationale handel, de plaats van veeteelt in Vlaanderen, de rol van GGO's en de visie op de invulling van het platteland.

In het licht van de klimaatuitdaging staat de SALV een tweesporenonderzoek voor: er moet sterk ingezet worden op een technologisch/technische aanpak in overeenstemming met een systemische aanpak om te anticiperen op de aankomende veranderingen. De Raad onderkent daarbij dat de aard van de landbouwproductie snelle wendingen niet vanzelfsprekend maakt (cf. supra), dat de Vlaamse landbouw zeer kwetsbaar is voor marktgerelateerde disrupties door haar beperkte diversificatie binnen de deelsectoren, de productie van anonieme bulkproducten en haar hoge exportgehalte. De Raad ziet kansen in de technologische innovatie wat vermarkting, verbetering van arbeidsomstandigheden en dierenwelzijn, en het verhogen/efficiënter maken van de productie betreft. Ze onderkent evenwel dat het voor landbouwers niet eenvoudig is om deze ontwikkelingen bij te houden, gezien de lange terugverdiertijden

iv. SALV-Minaraad advies over duurzaam gebruik van biomassa in een bio-economie¹⁹

Met betrekking tot het proces staat het gezamenlijke advies een brede maar consistente langetermijnvisie voor, waarbij gezorgd wordt voor een afstemming tussen de verschillende Vlaamse beleidsdomeinen om te voorkomen dat conflicten zouden ontstaan tussen de verschillende toepassingen van biomassa.

De Raden vragen ook aandacht voor de opmaak van concrete duurzaamheidscriteria, die controleerbaar zijn, gemakkelijk hanteerbaar, transparant, éénduidig, administratief en praktisch haalbaar en niet hinderlijk voor flexibele bedrijfsvoering. Het hanteren van het cascadeprincipe moet ook beleidsmatig houvast bieden.

Over de inhoud stellen de Raden, met betrekking tot de transitie naar een bio-economie met circulariteit als leidend principe dat *'er is eerst en vooral nood aan een transitie naar een meer duurzame landbouw, bosbouw, aquacultuur en visserij om ervoor te zorgen dat de impact van biomassaproductie, voor welk doel dan ook, op het leefmilieu gereduceerd wordt, dat de productiecapaciteit bewaard blijft voor toekomstige generaties en dat met respect voor de sociale en economische pijlers van duurzaamheid. Belangrijke aandachtspunten in dit verband zijn de bescherming en herstel van de natuurlijke hulpbronnen/ecosystemen (waaronder bodemvruchtbaarheid en biodiversiteit) waarvan de biomassaproductie afhankelijk is, evenals het sluiten van nutriëntenkringlopen, een wereldwijde uitdaging.'*

Specifiek voor de Vlaamse casus adviseren de Raden dat de huidige biomassastromen beter beheerd worden en de huidige reststromen beter benut worden en het inzetten van biomassa gebeurt volgens het cascadeprincipe, van voeding over voer naar materialen om te eindigen bij energie.

¹⁹ Zie: [Minaraad en SALV \(2013\). Duurzaam gebruik van biomassa in een bio-economie.](#)

3 Wat betreft landbouw in het Vizier 2030-doelstellingenkader

Volgens de Europese Commissie²⁰ is landbouw intrinsiek verbonden met armoede en honger, gezondheid en welzijn, onderwijs, gendergelijkheid, werkgelegenheid duurzame economische groei, bevordering van innovatie, veerkrachtige plattelandssamenlevingen, voeding, duurzame consumptie en productie, lucht, klimaatverandering, water, bodem en biodiversiteit (SDG's 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 13 en 15).

Visie 2050 stelt het volgende tot doel: *“Vlaanderen heeft aandacht voor het verzoenen van de verschillende aspecten van ruimtegebruik, zoals landbouw, natuur, economie, recreatie, zorg en wonen ... we moeten onze bouwcultuur aanpassen aan nieuwe inzichten waar gemengde, tijdelijke of meerdere functies op één plek voorkomen en waarbij we ruimte optimaal gebruiken”*.

Het ‘Vizier 2030’-doelstellingenkader dekt sommige van de landbouwrelevante SDG’s door de volgende doelstellingen:

SDG 1: Beëindig armoede overal en in al haar vormen

Vizier 2030-34. Tegen 2030 het aantal getroffen en aanzienlijk verminderen en in aanzienlijke mate de economische impact, inclusief rampschade aan kritische infrastructuur en ontwrichting van basisdiensten, die veroorzaakt wordt door weersomstandigheden en klimaatgerelateerde rampen, waarbij de klemtoon ligt op het beschermen van de armen en van mensen in kwetsbare situaties, het responsabiliseren en ondersteunen van de betrokken sectoren en op het beschermen tegen armoede veroorzaakt door weeromstandigheden en klimaatgerelateerde rampen.

SDG 2: Beëindig honger, bereik voedselzekerheid en verbeterde voeding en bevorder duurzame landbouw

Vizier 2030-19. Tegen 2030 zijn duurzame voedselproductiesystemen gegarandeerd en veerkrachtige landbouwpraktijken geïmplementeerd die de productiviteit en de productie kunnen verhogen.

Vizier 2030-33. Tegen 2030 is de genetische diversiteit in stand gehouden van zaden, cultuurgewassen en gefokte en gedomesticeerde dieren en hun in het wild levende verwanten, en worden de voordelen afkomstig van het gebruik van genetische hulpbronnen en daaraan gekoppelde traditionele kennis eerlijk en billijk gedeeld.

SDG 3: Verzeker een goede gezondheid en bevorder welzijn voor iedereen op alle leeftijden

Vizier 2030-2. Tegen 2030 leven we gezonder op het vlak van voeding, lichaamsbeweging, geestelijke gezondheid en hebben we meer welbevinden (met specifieke aandacht voor zelfdoding en verslaving waaronder gebruik van tabak, alcohol, drugs en gokken).

SDG 4: Verzeker inclusief en billijk kwaliteitsvol onderwijs en bevorder levenslang leren voor iedereen

²⁰ Europese Commissie (2017). EC COM (2017) 713 finale

Vizier 2030-10. Tegen 2030 bieden opleidingen in alle onderwijsniveaus een solide basis van kennis, vaardigheden en attitudes waardoor lerenden op een volwaardige manier aan de samenleving kunnen participeren, duurzame ontwikkeling in al haar dimensies kunnen bevorderen en snel nieuwe ontwikkelingen kunnen oppikken. Dat wil zeggen dat het secundaire onderwijs, het hoger onderwijs en het volwassenenonderwijs ook voorbereiden op een duurzame inzetbaarheid op de arbeidsmarkt.

Vizier2030-11. Tegen 2030 zijn opleidingen bij opleidingsverstrekkers (buiten onderwijs) gericht op zowel levenslang als levensbreed leren, door een solide basis van kennis, vaardigheden en attitudes aan te bieden waardoor (naast de competenties) ook de wendbaarheid en de maatschappelijke participatie van lerenden bevorderd worden.

SDG 6: Verzeker toegang tot en duurzaam beheer van water en sanitair voor iedereen

Vizier 2030-38. Tegen 2030 is de waterverontreiniging verder beperkt en is de hydromorfologie hersteld zodat het behalen van de goede toestand in de meeste Vlaamse waterlopen en grondwaterlagen mogelijk is, als cruciale opstap naar een robuust watersysteem en als bijdrage aan de bescherming van het marien milieu.

Vizier2030-39. Tegen 2030 is de waterbevoorrading veilig gesteld door enerzijds de oppervlaktewater- en grondwatervoorraden te beschermen en voldoende ruimte en opslag voor water te voorzien, en anderzijds verspilling te vermijden, alternatieve waterbronnen maximaal te benutten en waterhergebruik aan te moedigen.

SDG 8: Bevorder aanhoudende, inclusieve en duurzame economische groei, volledige en productieve tewerkstelling en waardig werk voor iedereen

Vizier 2030-11. Tegen 2030 zijn opleidingen bij opleidingsverstrekkers (buiten onderwijs) gericht op zowel levenslang als levensbreed leren, door een solide basis van kennis, vaardigheden en attitudes aan te bieden waardoor (naast de competenties) ook de wendbaarheid en de maatschappelijke participatie van lerenden bevorderd worden (zie ook SDG 4).

Vizier 2030-20. Tegen 2030 is de groei van het BBP per capita in Vlaanderen minstens in stand gehouden en is daarbij een verdere ontkoppeling gerealiseerd tussen de economische groei enerzijds en het grondstoffenverbruik en de milieu-impact anderzijds.

SDG 9: Bouw veerkrachtige infrastructuur, bevorder inclusieve en duurzame industrialisering en stimuleer innovatie

Vizier 2030-29. Op korte termijn groeit de besteding aan onderzoek en ontwikkeling naar 3% van het BBP, waarbij het aantal onderzoeks- en ontwikkelingswerkers sterk toeneemt, en daarna verbeteren we onze relatieve positie ten opzichte van de top van Europa.

SDG 11: Maak steden en menselijke nederzettingen inclusief, veilig, veerkrachtig en duurzaam

Vizier 2030-34. Tegen 2030 het aantal getroffen en aanzienlijk verminderen en in aanzienlijke mate de economische impact, inclusief rampschade aan kritische infrastructuur en ontwrichting van basisdiensten, die veroorzaakt wordt door weersomstandigheden en klimaatgerelateerde rampen, waarbij de klemtoon ligt op het beschermen van de armen en van mensen in kwetsbare situaties, het responsabiliseren en ondersteunen van de betrokken sectoren en op het

beschermen tegen armoede veroorzaakt door weeromstandigheden en klimaatgerelateerde rampen (zie ook SDG1).

SDG 12: Verzeker duurzame consumptie- en productiepatronen

Vizier 2030-32. Tegen 2030 sluiten we zoveel mogelijk kringlopen in functie van een circulaire economie en zijn de koolstofvoetafdruk en materialenvoetafdruk van de Vlaamse consumptie afgenomen in verhouding met de levenskwaliteit en zijn de voedselverliezen in Vlaanderen met 30% verminderd.

Vizier 2030-35. Tegen 2030 komen tot een milieuvriendelijk beheer van chemicaliën en van alle afval gedurende hun hele levenscyclus, en de uitstoot aanzienlijk beperken in lucht, water en bodem om hun negatieve invloeden op de menselijke gezondheid en het milieu zoveel mogelijk te beperken.

SDG 15: Bescherm, herstel en bevorder het duurzaam gebruik van landecosystemen, beheer wouden duurzaam, bestrijd woestijnvorming, stop en maak landdegradatie ongedaan en roep het verlies aan biodiversiteit een halt toe.

Vizier 2030-41. Tegen 2030 zijn de ecosystemen en hun diensten en biodiversiteit minstens behouden, is de aftakeling van de natuurlijke leefgebieden ingeperkt en zijn met uitsterven bedreigde soorten beschermd.

Vizier 2030-42. Tegen 2030 is gegarandeerd en aangetoond dat alle openbare bossen en 50% van de private bossen volgens de nieuwe criteria geïntegreerd natuurbeheer worden beheerd en dat Vlaanderen in verhoogde mate bijdraagt tot de bevordering van duurzaam bosbeheer en de vermindering van ontbossing op wereldniveau.

Vizier 2030-43. Tegen 2030 mag er in Vlaanderen netto geen gedegradeerde grond meer bijkomen.

Vizier 2030-44. Tegen 2030 krijgen nieuwe invasieve soorten geen kans om zich te vestigen en worden aanwezige invasieve exoten bestreden of onder controle gehouden om hun impact te voorkomen of te beperken.

Landbouwkwesties met betrekking tot energie en klimaatverandering worden in het 2030-doelstellingenkader uitgesloten, omdat het Energie- en Klimaatplan 2021-2030 de volledige SDG 7 en 13 zou afdekken.

Tabel 1. Directe en indirecte landbouwgerelateerde Vizier 2030-doelstellingen, ingedeeld naar de volgens de Europese Commissie landbouwgerelateerde SDG's²¹ en naar inschatting door de SALV.

Landbouwgerelateerde SDG's (volgens de Europese Commissie)	Gerelateerd Vizier 2030 doelstellingen	Landbouwgerelateerde Vizier 2030-doelstellingen (volgens SALV)	
		Direct	Indirect
SDG 1	1, 34	/	34
SDG 2	19, 33	19, 33	/
SDG 3	2, 3, 4, 5, 6	/	2
SDG 4	7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 30	/	10, 11
SDG 5	14	/	/
SDG 6	37, 38, 39	/	38, 39
SDG 7	31	/	/
SDG 8	9, 11, 18, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 30	/	11, 20
SDG 9	18, 25, 26, 27, 28, 29	/	29
SDG 11	17, 34	/	34
SDG 12	22, 32, 35, 36	/	32, 35
SDG 13	/	/	/
SDG 15	41, 42, 43, 44	43	42,41, 44

²¹ Europese Commissie (2017). EC COM (2017) 713 finale

Advies

[1] De Raad stelt vast dat in het visiedocument ‘Vizier 2030 – een 2030-doelstellingenkader voor Vlaanderen’ veelal algemene doelstellingen voor de landbouw-, tuinbouw- en agrovoedingssector worden geformuleerd. Deze kunnen als vertrekbasis dienen, maar hebben nood aan verdere concretisering.

[2] Niettegenstaande de algemene appreciatie over dit visiedocument, wenst de SALV enkele inhoudelijke aanpassingen te suggereren voor doelstelling 19, die in Vizier 2030 rechtstreeks aan de landbouw-, tuinbouw- en agrovoedingssector appelleert. De voorgestelde aanpassingen situeren zich op twee niveaus:

a) De Raad is van oordeel dat **gedegen inkomensvorming een centralere plaats dient te worden toegekend binnen het duurzaamheidsaspect van landbouwproductie.**²² In doelstelling 19 verbindt Vlaanderen zich ertoe dat tegen 2030 *‘duurzame voedselproductiesystemen [zijn] gegarandeerd en veerkrachtige landbouwpraktijken geïmplementeerd die de productiviteit en de productie kunnen verhogen.’* Productie- en productiviteitsverhoging op zich vormen echter geen garantie voor een betere inkomensvorming in de land- en tuinbouw, terwijl net een volwaardig inkomen als premisse geldt voor (1) duurzame en veerkrachtige landbouwproductie binnen de ecologische grenzen en (2) bedrijfscontinuïteit in Vlaanderen.

b) Bovendien stelt de Raad dat **het duurzaamheidsaspect niet verengd mag worden tot enkel voedselproductie, maar dat de hele agrovoedingsketen hierin dient vervat te zitten.** Hiermee verwijst de Raad naar zijn advies over de tweede Vlaamse Strategie voor Duurzame Ontwikkeling (VSDO II),²³ waarin beargumenteerd wordt dat land- en tuinbouw essentiële, maar zeker niet de enige spelers zijn in het agrovoedingsstelsel. *‘De andere schakels in de keten (toelevering, voedingsindustrie, handel, distributie en consument) dienen eveneens in beschouwing genomen te worden’*, aldus het advies.²⁴

[3] De SALV waardeert dat binnen Vizier 2030 via doelstelling 33 de bezorgdheid om genetische diversiteit wordt meegenomen en vraagt daarom om deze doelstelling binnen het beleidsdomein landbouw voortaan ook op te nemen als interne doelstelling, gericht geënt op de Vlaamse casus. Tegen 2030 is volgens doelstelling 33 *‘de genetische diversiteit in stand gehouden van zaden, cultuurgewassen en gefokte en gedomesticeerde dieren en hun in het wild levende verwanten, en worden de voordelen afkomstig van het gebruik van genetische hulpbronnen en daaraan gekoppelde traditionele kennis eerlijk en billijk gedeeld.’* Deze bepaling van het Nagoya-protocol van 29 oktober 2010 (als onderdeel van de Convention on Biological Diversity) wordt door minister Schauvliege onderkend in haar beleidsbrief ‘Omgeving 2017-2018’, waarmee ze uitvoering wenst te geven aan de externe dimensie van de SDG’s.²⁵ De Raad begrijpt dat binnen Vizier 2030 ook de interne relevantie van deze doelstelling wordt erkend, aangezien

²² In overeenstemming met de communicatie van de Europese Commissie over het toekomstige GLB, cf. supra.

²³ Zie: [SALV \(2010\). Advies over het ontwerp Vlaamse Strategie Duurzame Ontwikkeling \(VSDO II\) ‘Samen grenzen ver-leggen’.](#)

²⁴ Ibidem, p. 7.

²⁵ Vlaamse Parlement (2017). Beleidsbrief ‘Omgeving 2017-2018’ ingediend door minister Joke Schauvliege, p. 16.

genetische diversiteit (niet alleen in genenbanken, maar ook in situ) noodzakelijk is als bron voor veredeling om te kunnen beantwoorden aan de uitdagingen van de klimaatverandering.²⁶

[4] De Raad vindt dat doelstelling 43, die stelt dat ‘tegen 2030 er in Vlaanderen netto geen gedegradeerde grond meer [mag] bijkomen’, voor land- en tuinbouw zeer relevant is. De SALV wenst hierin de aspecten bodemkwaliteit, behoud van bodemleven en organische stofgehalte in de bodem te benadrukken voor de land- en tuinbouw. De landbouwsector kan tegelijkertijd een belangrijke rol spelen in het behoud en versterking van de bodemkwaliteit (onder meer via koolstofsequestratie). Daarnaast is het behoud van voldoende open ruimte en het landbouwareaal daarin aangewezen. De Raad vraagt in de verdere uitvoering van Vizier 2030 een meer coherent beleid.

[5] De Raad wijst erop dat naast deze drie rechtstreekse landbouwdoelstellingen (i.e. doelstellingen 19, 33 en 43 van Vizier 2030), er tevens doelstellingen voorkomen waar landbouw impliciet in vervat zit. Volgens de recente communicatie van de Europese Commissie over het GLB na 2020 speelt landbouw namelijk een rol in uiteenlopende vraagstukken op economisch, sociaal en ecologisch vlak en is hij onlosmakelijk gekoppeld aan volgende SDG's (zie tabel 1):

SDG 1: Beëindig armoede overal en in al haar vormen

SDG 2: Beëindig honger, bereik voedselzekerheid en verbeterde voeding en promoot duurzame landbouw

SDG 3: Verzeker een goede gezondheid en promoot welzijn voor alle leeftijden

SDG 4: Verzeker gelijke toegang tot kwaliteitsvol onderwijs en bevorder levenslang leren voor iedereen

SDG 5: Bereik gendergelijkheid en empowerment voor alle vrouwen en meisjes

SDG 6: Verzeker toegang en duurzaam beheer van water en sanitatie voor iedereen

SDG 7: Verzeker toegang tot betaalbare, betrouwbare, duurzame en moderne energie voor iedereen

SDG 8: Bevorder aanhoudende, inclusieve en duurzame economische groei, volledige en productieve tewerkstelling en waardig werk voor iedereen

SDG 9: Bouw veerkrachtige infrastructuur, bevorder inclusieve en duurzame industrialisering en stimuleer innovatie

SDG 11: Maak steden en menselijke nederzettingen inclusief, veilig, veerkrachtig en duurzaam

SDG 12: Verzeker duurzame productie- en consumptiepatronen

SDG 13: Neem dringend actie om klimaatverandering en haar impact te bestrijden

---

²⁶ M. Raajmakers en E. Lammerts van Bueren (2009). 'Diversiteit aan gewassen en rassen biedt kansen', *Ekoland*, 9, p. 16-17.

SDG 15: Bescherm, herstel en bevorder duurzaam gebruik van ecosystemen op het vasteland, beheer bossen en wouden duurzaam, bestrijd woestijnvorming, stop landdegradatie en draai het terug en roep het verlies aan biodiversiteit een halt toe.

[6] De verkennende SALV-nota 'Uitdagingen voor een duurzame toekomst voor de landbouw in Vlaanderen' kan als leidraad bij uitstek gehanteerd worden bij de verdere implementatie van Vizier 2030.²⁷ Deze nota capteert immers de visie van de Raad op de toekomstige uitdagingen van de landbouwsector op economisch, sociaal en ecologisch vlak, die zich als volgt laten samenvatten:

- i. Hoe kunnen we zo veel mogelijk land- en tuinbouwers behouden en laten instappen?
- ii. Hoe kunnen landbouwbedrijven optimaal functioneren binnen de Vlaamse multifunctionele open ruimte?
- iii. Hoe kunnen we de milieu-, klimaat- en natuurimpact van de landbouw binnen de milieugebruiksruimte houden?
- iv. Hoe realiseren we een maatschappelijk gedragen landbouw in Vlaanderen?
- v. Hoe omgaan met en klaar zijn voor veranderingen?

De Raad stelt vast dat Vizier 2030 kansen biedt om deze toekomstige uitdagingen in doelstellingen te vertalen (zie bijlage 2).

[7] Na uitsluitel over lopende beleidsprocessen (onder meer GLB, BRV) en vanuit een grondige evaluatie van de Pact 2020-indicatoren, vraagt de SALV specifieke landbouwdoelstellingen toe te voegen. In de verdere uitvoering van Vizier 2030 vraagt de SALV een doordachte aanpak in de vorm van een coherent beleidsplan voor landbouw, tuinbouw en agrovoeding. De Raad wenst bij deze trajecten als adviesorgaan verder betrokken te worden. Enerzijds maken aan de gang zijnde beleidsontwikkelingen immers dat niet alle landbouwdoelstellingen reeds in Vizier 2030 opgenomen konden worden. Ontwikkelingen omtrent het Beleidsplan Ruimte Vlaanderen alsook de lopende beleidsprocessen omtrent het nieuwe GLB op Europees niveau en de voorbereidende concretisering ervan op Vlaams niveau zullen richtinggevend zijn voor de specifieke invulling van Vizier 2030 op landbouwvlak. Anderzijds stelt de Raad vast dat Pact 2020 reeds twee landbouwgerelateerde doelstellingen formuleert, namelijk een performante landbouw die de vergelijking met de economische topregio's kan doorstaan en de garantie van rechtszekerheid wat de exploitatie van landbouwbedrijven betreft. Voortbouwend op de al dan niet positieve evaluatie van de kernindicatoren van deze Pact 2020-doelstellingen kan volgens de Raad de continuïteit en de coherentie met het voorgaande middellangetermijnbeleid worden gehandhaafd en de uitvoering geoptimaliseerd.

[8] De SALV wijst erop dat binnen Vizier 2030 doelstelling 32, die een reductie van voedselverliezen met 30 procent voorschrijft in 2030, al in 2025 gerealiseerd zou moeten zijn. Op het moment dat de ketenpartners, consumentenorganisaties en de Vlaamse overheid voor 2030 een nieuwe doelstelling hebben geformuleerd, dient dit ook in Vizier

²⁷ Zie: [SALV \(2017\) Verkennende nota 'Duurzame toekomst landbouw' \(SALV ADV 2017-07\)](#).

2030 te worden aangepast. Binnen de ‘Ketenroadmap Voedselverlies 2015-2020’²⁸ is er immers door de ketenpartners, OIVO en de Vlaamse overheid als langetermijndoelstelling geambieerd ‘voedselverliezen in Vlaanderen met 30% te verminderen tegen 2025.’ Dit impliceert dat deze doelstelling tegen 2030 reeds geruime tijd zou moeten ingelost zijn.

[9] Herschrijf de Vizier 2030-visserijdoelstelling (i.e. doelstelling 40), zodat deze spoort met de specifieke Vlaamse visserijcontext, waarbij de verkennende SALV-nota ‘Er is een toekomst voor de Vlaamse visserij in 2030’, de SALV-analyseoefening ‘Problematiek in de Vlaamse visserij: opvolging en lokale verankering’, alsook de doelstellingen van het rapport ‘Vistraject. Duurzaamheidsstraject voor de Belgische visserijsector’ als richtsnoeren kunnen dienen.²⁹ De Raad stelt immers vast dat de internationale SDG-doelstelling over visserij (i.e. SDG 14) haar vrijwel letterlijke vertaling vindt in Vizier 2030, waar in doelstelling 40 het volgende wordt meegedeeld: *‘tegen 2030 is de visvangst op een doeltreffende manier gereguleerd en is een einde gemaakt aan overbevissing, aan illegale, niet-aangegeven en ongereguleerde visserij en aan destructieve visserijpraktijken, en zijn op wetenschap gebaseerde beheerplannen geïmplementeerd om de visvoorraden zo snel mogelijk te herstellen, op zijn minst op niveaus die een maximale duurzame opbrengst kunnen garanderen zoals bepaald door hun biologische kenmerken.’* Het tweede Convenant voor duurzame visserij van 23 juni 2015, ondertekend door de Vlaamse Regering, de Rederscentrale, Natuurpunt, het Instituut voor Landbouw- en Visserijonderzoek (ILVO), het departement Landbouw en Visserij en de provincie West-Vlaanderen, stelt de uitvoering van het rapport ‘Vistraject’ tot doel en toont aan dat de visserijsector reeds inspanningen levert op het vlak van verduurzaming, die kaderen in het bereiken van de duurzaamheidsdoelstellingen van het Europees Gemeenschappelijk Visserijbeleid (GVB).³⁰ Er is, met andere woorden, nu al een duidelijke evolutie in de richting van Vizier 2030-doelstelling 40, waardoor deze volgens de Raad niet in overeenstemming staat met de noden en uitdagingen van de Vlaamse visserijsector, zoals meegegeven in de hierboven vermelde SALV-documenten.

²⁸ Zie de gezamenlijke engagementsverklaring van 31 maart 2014 van de Vlaamse Regering, de ketenpartners Boerenbond, FEVIA Vlaanderen, Comeos Vlaanderen, Unie Belgische Catering, Horeca Vlaanderen en het Onderzoeks- en Informatiecentrum van de Verbruikersorganisaties (OIVO): http://www.voedselverlies.be/sites/default/files/atoms/files/ketenroadmap_ondertekend_keten_en_ministers_kleur.pdf.

²⁹ Zie: [SALV \(2017\) Verkennende nota ‘Er is een toekomst voor de Vlaamse visserij in 2030 \(SALV ADV 2017-12\); SALV-analyse \(2016\) ‘Problematiek in de Vlaamse visserij: opvolging en lokale verankering’ \(SALV ADV 2016-17\)](#); N. De Snijder, E. Brouckaert, K. Hansen, J. Heyman, H. Polet en M. Welvaert (2014), *Vistraject. Duurzaamheidsstraject voor de Belgische visserijsector*, Koekelare.

³⁰ Vlaamse overheid, ILVO, Provincie West-Vlaanderen, Rederscentrale en Natuurpunt (2015), *Visserij verduurzaamt. Maatschappelijk convenant in uitvoering van de doelstellingen van Vistraject, 2015-2020*.

Bibliografie

1. Vlaamse Regering (2016). VR_2016_2810_MED.0419/1. Mededeling aan de Vlaamse regering: implementatie van sustainable development goals in Vlaanderen
2. Vlaamse Regering (2017). VR_2017_1905_MED.0209/1. Mededeling aan de Vlaamse regering: Vlaams 2030-doelstellingenkader
3. SALV Secretariaat: SALV_BR_2017_0614.
4. Vlaamse Regering (2017). VR_2017_0707_MED. Mededeling aan de Vlaamse regering: Vlaams 2030-doelstellingenkader – aanpassing van projectaanpak en –timing.
5. Vlaamse Regering (2018). VR_2018_0903_DOC.0204/2TER. Vizier2030: een 2030-doelstellingenkader voor Vlaanderen
6. European Commission (2016). EC COM (2016) 739 final: Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions
7. Europese Commissie (2017). EC COM (2017) 713 finale: *De toekomst van voeding en landbouw*. Mededeling van de Commissie aan het Europese Parlement, de Raad, het Europees Economisch en Sociaal Comité en het Comité van de Regio's.
8. AKIS: Agricultural Knowledge and Innovation System
9. VESOC (2009). Pact 2020: Een nieuw toekomstpact voor Vlaanderen - 20 doelstellingen
10. Vlaamse Regering (2016). Visie2050: Een langetermijnstrategie voor Vlaanderen
11. Tweede Vlaamse Strategie voor Duurzame Ontwikkeling (VSDO II): Samen grenzen verleggen
12. SALV (2010). Advies over het ontwerp van de tweede Vlaamse Strategie Duurzame Ontwikkeling (VSDO II) 'Samen grenzen verleggen'
13. Boerenbond & VODO (2009) ref. Dirk Vervloet et al. (2012). Departement Landbouw en Visserij. Maatschappelijk verantwoord ondernemen en groene groei: springplanken naar duurzaamheid? Exploratieve studie naar het concept duurzame ontwikkeling in de landbouw
14. SALV (2017). SALV_ADV_2017_07: Verkennende nota: Uitdagingen voor een duurzame toekomst voor landbouw in Vlaanderen
15. Mineraad en SALV (2013). Duurzaam gebruik van biomassa in een bio-economie
16. Vlaamse Parlement (2017). Beleidsbrief 'Omgeving 2017-2018' ingediend door minister Joke Schauvliege
17. M. Raajmakers en E. Lammerts van Bueren (2009). 'Diversiteit aan gewassen en rassen biedt kansen', *Ekoland*, 9, p. 16-17.
18. Ketenroadmap Voedselverlies 2015 – 2020: Gezamenlijke engagementsverklaring van 31 maart 2014 van de Vlaamse Regering, de ketenpartners Boerenbond, FEVIA Vlaanderen, Comeos Vlaanderen, Unie Belgische Catering, Horeca Vlaanderen en het Onderzoeks- en Informatiecentrum van de Verbruikersorganisaties (OIVO).
19. SALV (2017). SALV_ADV_2017_12: Verkennende nota: Er is een toekomst voor de Vlaamse visserij in 2030.
20. SALV 2016. SALV_ADV_2016-17: Analyse 'Problematiek in de Vlaamse visserij: opvolging en lokale verankering'.

21. N. De Snijder, E. Brouckaert, K. Hansen, J. Heyman, H. Polet en M. Welvaert (2014), *Vistraject. Duurzaamheidstraject voor de Belgische visserijsector*, Koekelare.
22. Vlaamse overheid, ILVO, Provincie West-Vlaanderen, Rederscentrale en Natuurpunt (2015), *Visserij verduurzaamt. Maatschappelijk convenant in uitvoering van de doelstellingen van Vistraject, 2015-2020*.
23. Lucas et al (2016) Sustainable Development Goals in Nederland: Bouwstenen voor leefomgevingsbeleid voor 2030
24. Ministerie van Buitenlandse zaken (2016). MINBUZA-2016.600505. Nederland Ontwikkelt Duurzaam: Plan van aanpak inzake implementatie SDG's
25. 2de Kamer der Staten-Generaal (Mei 2016). Kst-33625-213. Brief van de Minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking, aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal
26. Point d'étape de la France dans la mise en œuvre des ODD à l'occasion du Forum politique de haut niveau à l'ONU en juillet 2017
27. DFID (2017) Agenda 2030: The UK Government's approach to delivering the Global Goals for Sustainable Development - at home and around the world
28. DFID (2016). Rising to the challenge of ending poverty: the Bilateral Development Review 2016
29. UK implementation of the SDGs – report of the House of Commons, March 2016.

Lijst met figuren en tabellen

Figuren

Geen gegevens voor lijst met afbeeldingen gevonden.

Tabellen

Tabel 1. Recapitulatie: landbouw gerelateerd doelstellingen in de Vizier 2030-doelstellingenkader.

Bijlagen

Bijlage 1: Strategieën voor SDG-implementatie in de buurlanden

De Vlaamse SDG-implementatiestrategie moet zich richten op de specifieke sociaal-politieke en economische situatie van Vlaanderen. Echter, een inzicht in de aanpak van de burens kan nuttig zijn bij het vormgeven van de regionale aanpak.

i. Nederland

In Nederland heeft het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL)³¹ op vraag van het ministerie van Buitenlandse Zaken in samenspraak met de ministeries van Infrastructuur en Milieu, en Economische zaken de aan leefomgeving gerelateerde SDG targets geanalyseerd.

Van de 169 SDG-targets vindt het PBL 41 leefomgevingsgerelateerde targets. Deze 41 targets zijn direct gericht op de kwaliteit van de fysieke leefomgeving (zoals water, lucht, biodiversiteit en klimaat) of hebben indirect effect op de leefomgeving (zoals landbouw, industrie, steden en duurzame consumptie en productie).

De SDG-targets zijn gegroepeerd op basis van hun relevantie voor sectorclusters:

- Leefomgeving,
- Sociale en economische ontwikkeling,
- Financieel en niet-financiële middelen.

De 41 leefomgevingsgerelateerde doelstellingen (targets) zijn over dertien SDG's verspreid, en in drie categorieën gegroepeerd:

- a. SDG-targets die volledig worden afgedekt door bestaande doelstellingen;
- b. SDG-targets waarvoor wel één of meerdere doelstellingen bestaan, maar óf een overkoepelende doelstelling ontbreekt óf de bestaande doelstellingen dekken het target maar gedeeltelijk af;
- c. SDG-targets waarvoor nu geen doelstellingen bestaan in het Nederlandse beleid.

De aanpak voorgesteld door het PBL voor implementatie van de leefomgevingsgerelateerde SDG-targets in Nederland bevat:

- a. Een implementatiestrategie voortbouwen op bestaande doelstellingen, beleidsprogramma's en rapportages, met nodige aanpassingen
  - Nationale ambitieniveau met een heldere langetermijnvisie ondersteund door nieuw en aangepaste nationale doelstellingen voor 2030 vaststellen.
  - Aanpassing van de Nederlandse doelstellingen op EU-niveau aangezien veel bestaande doelstellingen voor de fysieke leefomgeving daar zijn afgesproken.
- b. Het afstemmen van de inspanningen en verantwoordelijkheden van de diverse ministeries en decentrale overheden
  - definiëren wie verantwoordelijk is voor de uitvoering van specifieke SDG-targets.

³¹ Lucas et al (2016) Sustainable Development Goals in Nederland: Bouwstenen voor leefomgevingsbeleid voor 2030

- definiëren wie verantwoordelijk is voor het bewaken van de samenhang in het beleid.
- c. Het bewaken van de samenhang in het beleid
- identificeren en definiëren van nieuwe en aangepaste doelstellingen die zowel de belangrijkste elementen van de verschillende SDG targets afdekken als relevant zijn in de Nederlandse context.
  - definiëren van een eerlijk nationaal aandeel in de mondiale opgave voor SDG-targets die gaan over mondiale milieuproblemen, zoals klimaatverandering en biodiversiteitsverlies.
  - definiëren van de voldoende absolute ontkoppeling voor SDG-targets die gaan over een afname van de milieudruk terwijl de productie kan blijven groeien.
  - de samenhang tussen de SDG-targets bepalen.
- d. Het betrekken van andere actoren zoals burgers, bedrijven en ngo's bij het vaststellen en implementeren van de visie en doelstellingen
- mogelijke participatie van partijen in de samenleving, zoals burgers, ngo's en bedrijven, zowel bij het vaststellen van de ambities (wat willen we als samenleving bereiken?) als bij de implementatie (hoe willen we dit bereiken?) en de monitoring (bereiken we wat we willen?).
  - actieve facilitering van nationale initiatieven (zoals groene deals en publiek-private partnerschappen voor ontwikkeling en duurzaamheid) door de overheid.
- e. Vaststelling van een periodieke nationale monitoringsfunctie. Belangrijk is om op voorhand vast te stellen welke functie die rapportage precies gaat krijgen.
- aan de hand van bepaalde indicatoren de vooruitgang op specifieke SDG-targets registeren.
  - verantwoording afleggen over de beleidsmatige en maatschappelijke ontwikkelingen die aan die voortgang ten grondslag liggen.
  - rapportering door andere partijen (zoals bedrijven, ngo's, gemeenten of provincies) over hun bijdragen aan de SDG's.

Het PBL analyseerde alleen de 41 SDG-targets binnen zijn bevoegdheidsgebied, maar er zijn bestaande en voorgenomen rijksbeleidsinitiatieven bij elk van de 169 targets. De mededeling van de Nederlandse Minister van Buitenlandse zaken aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal (30 september 2016) stelt dat *'Acht ministeries hebben samen een SDG-inventarisatie van het rijksbeleid gemaakt. Voor elk van de 169 subdoelen is het bestaande en voorgenomen rijksbeleid samengevat.'*³² Ook het plan van aanpak inzake SDG-implementatie houdt rekening met de ondeelbaarheid, onderlinge verbondenheid en coherentie van de SDGs, ondanks de eerste inventarisatie per subdoel (target).

Het kabinet opteerde voor *'een doelgerichte en pragmatische implementatie van de SDG's, zowel inhoudelijk als procesmatig. Inhoudelijk is er geen dictaat van boven naar beneden, maar een geïntegreerde stimulans van onder naar boven met stippen aan de horizon. Procesmatig wordt –*

³² Ministerie van Buitenlandse zaken (2016). MINBUZA-2016.600505. Nederland Ontwikkelt Duurzaam: Plan van aanpak inzake implementatie SDGs

*behoudens enkele lichte voorzieningen – uitgegaan van huidige instellingen, werkverdelingen en beleidsinitiatieven.*³³

Implementatie van de SDG's is een gedeelde verantwoordelijkheid van de Nederlandse overheid. De brief van de Minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking, aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal stelt dat: *'De uitvoering van de nieuwe agenda is binnen de Nederlandse overheid een kabinetsbrede verantwoordelijkheid. Departementen zijn verantwoordelijk voor de uitvoering van de onderdelen die op hun beleidsterrein liggen. Omdat veel doelen alleen in samenhang met elkaar kunnen worden gerealiseerd, wordt waar nodig onderling nauw samengewerkt.'*³⁴

De Minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking is verantwoordelijk voor de algemene coördinatie van de SDG-implementatie. Om deze rol te ondersteunen werd een "Coördinator Nationale Implementatie" aangesteld.

Het kabinet opteerde voor *'een interdepartementale coördinatiestructuur waarbij per departement een focal point is benoemd.'* Functionerend als een werkgroep onder leiding van de Coördinator Nationale Implementatie, hun opdracht is:³⁵

- *'toezien op de monitoring van de voortgang op nationaal niveau en de rapportage over de doelen;*
- *bevorderen van de samenwerking tussen verschillende belanghebbenden (bedrijfsleven, maatschappelijke organisaties, kennisinstellingen en overheden) bij de uitvoering van deze agenda;*
- *bijdragen aan de analyse van de beleidsopgave die laat zien of het Nederlandse en, waar van toepassing, het Europese beleid toereikend zijn om de doelen in 2030 te halen'.*

ii. Frankrijk

Volgens het rapport over de uitvoering van de SDG's gepresenteerd aan het UN-High Level Political Forum (HLPF) in juli 2017³⁶ heeft Frankrijk een 'gemeenschap van de SDG's' opgericht. De SDG-gemeenschap brengt alle betrokken actoren (verenigingen, burgers, gemeenschappen, bedrijven, academische wereld, ministeries, vakbonden, enz.) samen. Een debat binnen deze gemeenschap werd geopend, dat voornamelijk handelt over de selectie van de meest relevante indicatoren voor de Franse context.

De aanpak voor implementatie van de SDG's in Frankrijk bevat:

- a. Ontwikkeling van een 2030 ecologische- en solidaire transitiestrategie die de nodige benchmarks voor actie zou bieden.
  - gericht op de samenhang van de regeringsactie in Frankrijk en in de wereld, en op de mobilisatie van alle actoren voor de uitvoering van de Agenda 2030.

³³ MINBUZA-2016.600505

³⁴ 2de Kamer der Staten-Generaal (Mei 2016). Kst-33625-213. Brief van de Minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking, aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

³⁵ Kst-33625-213

³⁶ Point d'étape de la France dans la mise en oeuvre des ODD à l'occasion du Forum politique de haut niveau à l'ONU en juillet 2017

- van de SDG's een referentie maken voor rapportage over de doelstellingen, de ondernomen acties, en de trajecten die al dan niet doelen bereiken, in een logica van complementariteit tussen actoren
- b. Mobilisatie van allen actoren (verenigingen, onderzoekers, burgers, lokale autoriteiten, bedrijven, staat, vakbonden, enz.) in een logica van gedeelde verantwoordelijkheid, open bestuur en partnerschap. Drie assen werden geïdentificeerd voor het 2017-actieprogramma:
  - organisatie van de overheidsbijdrage
  - informatie- en sensibiliseringsactie, opdat iedereen zich de SDG's eigen zou maken
  - mobilisering van alle actoren
- c. Mechanismen om de principes en de uitdagingen van transversaliteit en samenhang van de voorgestelde oplossingen te waarborgen, rekening houdend met de relaties tussen de zeventien SDG's
  - organisatie van de coördinatie en transversaliteit
  - de bezieling van de implementatie voor elk van de SDG's
  - werken aan instrumenten voor analyse van publieksbeleid (in de allereerste plaats is dit reeds op het gebied van milieubeleid gedaan)
- d. Herziening van overheidsbeleid met betrekking tot de SDG's:
  - analyse van de lacunes tussen de huidige situatie en de SDG-targets in termen van obstakels en hefboomen voor actie
  - analyse van bestaande overheidsbeleid om aanbevelingen te kunnen overbrengen
- e. Oprichting van een werkgroep, onder auspiciën van de Nationale Raad voor Informatie en Statistiek (CNIS)³⁷, om de meest relevante indicatoren te selecteren om toezicht te houden op de implementatie van de SDG's in Frankrijk, en indien nodig aanvullende indicatoren voor te stellen.

De interministeriële afgevaardigde voor duurzame ontwikkeling (DIDD)³⁸, die ook optreedt als de commissaris-generaal voor duurzame ontwikkeling onder het gezag van de minister voor Ecologische en Solidariteitstransitie (MTES)³⁹, is verantwoordelijk voor het coördineren van de SDG-implementatie Frankrijk. DIDD organiseert de nationale component van de coördinatie en transversaliteit op basis van het netwerk van hoge functionarissen in duurzame ontwikkeling (HFDD)⁴⁰ binnen elk ministerie. DIDD organiseert ook de internationale component van coördinatie en transversaliteit in nauwe samenwerking met het Ministerie van Europa en Buitenlandse Zaken (MEAE)⁴¹.

³⁷ Conseil national de l'information et de la statistique.

³⁸ Déléguée interministerielle au développement durable.

³⁹ Ministre de la Transition écologique et solidaire.

⁴⁰ Hauts fonctionnaires au développement durable.

⁴¹ Ministère de l'Europe et des Affaires étrangères.

Ministeriële leiders leiden de implementatie voor elk van de SDG's. Voor elke SDG werden "pilot"- en "geassocieerde"- ministeries geïdentificeerd. De leidende ministeries zijn verantwoordelijk voor:

- herzieningen van het overheidsbeleid uitvoeren;
- een gap-analyse uitvoeren (in het bijzonder de relaties tussen SDG's aan het licht brengen); en
- het overleg met de belanghebbenden organiseren, en zorgen voor rapportage over de implementatie ervan.

Het Nationaal Instituut voor Statistiek en Economische Studies (INSEE)⁴² coördineert de statistische werkzaamheden over indicatoren voor de monitoring van de SDG-implementatie op nationaal en internationaal niveau. Uit de 232 VN-geselecteerde SDG-indicatoren heeft INSEE een eerste lijst van 110 indicatoren overgenomen, die beschikbaar zijn in Frankrijk, en exact of nauw overeenstemmen met de VN-indicatoren.

iii. Verenigd Koninkrijk

Voor het VK worden de onderliggende SDG-doelen weerspiegeld in het werkprogramma van de Britse regering en als zodanig worden ze ingebed in afzonderlijke afdelingsplannen (SDP)⁴³.

Het VK heeft voor elk SDG een interne- (van binnenlands belang) en een externe (van globaal of buitenlands belang) doelstelling (target) geformuleerd. Elk doelstelling bevat een aantal acties.

Het *Department for International Development* (DFID) behoudt het beleidstoezicht op de SDG's⁸. De overkoepelende strategische aanpak van DFID is uiteengezet in haar *Bilateral Development Review* (BDR) en *Multilateral Development Review* (MDR). De DBR⁴⁴ stelt dat:

"The Global Goals provide the framework for the UK Aid Strategy and for everything we do. They have been mainstreamed across Government work. Departments will report progress towards the Goals through their Single Departmental Plans, ensuring we have a full view of the Government's contribution to delivery both internationally and domestically."

In principe zijn andere afdelingen van de overheid verantwoordelijk voor hun respectieve beleidsgebieden en voor het nakomen van hun verplichtingen met betrekking tot de doelstellingen. Afdelingen zouden de voortgang naar de doelen rapporteren via hun jaarverslagen en –accounts. Een rapport van het *House of Commons*⁴⁵ suggereert dat er geen consensus lijkt te bestaan over de verantwoordelijkheid van individuele overheidsafdelingen. Met uitzondering van DFID en FCO is er blijkbaar geen melding gemaakt van de SDG's in de SDP's.

Cabinet Office wordt verantwoordelijk voor de coördinatie van de binnenlandse levering van de doelstellingen via het SDP-proces.

De gedecentraliseerde administraties dragen ook bij aan de SDG's op hun respectievelijke beleidsdomeinen en rapporteren afzonderlijk over hun acties om de doelstellingen te behalen.

⁴² Institut national de la statistique et des études économiques.

⁴³ DFID (2017) Agenda 2030: The UK Government's approach to delivering the Global Goals for Sustainable Development - at home and around the world.

⁴⁴ DFID (2016). Rising to the challenge of ending poverty: the Bilateral Development Review 2016

⁴⁵ UK implementation of the SDGs – report of the House of Commons, March 2016.

De Britse regering en het *Office of National Statistics* (ONS) zijn verantwoordelijk voor het rapporteren van de voortgang ten opzichte van de SDG's in overeenstemming met het VN-follow-upbeoordelingsproces. ONS zal beschikbare Britse gegevens tegen de globale indicatoren aan de VN verstrekken voor hun jaarlijkse voortgangsrapportage.

Bijlage 2: Verbinding tussen de Vizier 2030 doelstellingenkader en de uitdagingen voor een duurzame toekomst voor de landbouw in Vlaanderen

Uitdagingen voor een duurzame toekomst voor de landbouw in Vlaanderen ⁴⁶		Gerelateerd Vizier2030 doelstellingen ⁴⁷
Uitdagingen	Onderliggende problematieken	
Hoe kunnen we zo veel mogelijk land- en tuinbouwers behouden en laten instappen?	1. De toegang tot grond wordt steeds moeilijker	18: Tegen 2030 garandeert Vlaanderen voor kmo's een gelijke toegang tot hulpbronnen, land, kennis, financiële diensten, kapitaal en markten, zodat ze toegevoegde waarde kunnen bieden en tewerkstelling genereren.
	2. Een bedrijf overnemen of opstarten is complex geworden	18: Tegen 2030 garandeert Vlaanderen voor kmo's een gelijke toegang tot ... 24: Tegen 2030 is in Vlaanderen de ondernemerschapscultuur breed gedragen, stijgt het aantal starters en neemt het aantal snelgroeiende ondernemingen sterk toe 10: Tegen 2030 bieden opleidingen in alle onderwijsniveaus een solide basis van kennis, vaardigheden en attitudes waardoor lerenden op een volwaardige manier aan de samenleving kunnen participeren, ...
	3. De grotere volatiliteit van het landbouwincome	
	4. Het inkomen uit arbeid van landbouwers en werknemers verschilt al geruime tijd en het verschil neemt verder toe in het nadeel van de landbouwers	
	5. Veel landbouwers ervaren ongelijke prijzen	
	6. Relatief beperkte flexibiliteit en reconversiemogelijkheden in de sector	
	7. Landbouwopleidingen besteden te weinig aandacht aan marktgericht ondernemerschap en aan de verschillende landbouwpraktijken	24: Tegen 2030 is in Vlaanderen de ondernemerschapscultuur breed gedragen, stijgt het aantal starters en neemt het aantal snelgroeiende ondernemingen sterk toe.
	8. Sommige VLIF-voorwaarden kunnen landbouwers uitsluiten van steun	18: Tegen 2030 garandeert Vlaanderen voor kmo's een gelijke toegang tot ...

⁴⁶ SALV verkennende Nota – 31 mei 2017

⁴⁷ Analyse van het SALV Secretariaat

	9. Werkbaar werk: de landbouwsector scoort slechter dan het Vlaams gemiddelde	
Hoe kunnen landbouwbedrijven optimaal functioneren binnen de Vlaamse multifunctionele open ruimte?	10. Het gemiddeld ruimtebeslag nam in de periode 2001-2016 met gemiddeld 6 hectare per dag toe	
	11. Steeds groter aandeel van landbouwbedrijfsgebouwen en -grond in niet-agrarisch gebruik.	18: Tegen 2030 garandeert Vlaanderen voor kmo's een gelijke toegang tot ...
	12. De Vlaamse landbouw speelt zich af in een sterk versnipperd landschap.	
	13. Groeiende maatschappelijke verwachting rond beleving, inrichting en gebruik van de open ruimte hebben ook indirecte gevolgen voor de landbouw	
Hoe kunnen we de milieu-, klimaat- en natuurimpact van de landbouw binnen de milieugebruiksruimte houden?	14. De relatieve milieudruk vanuit de Vlaamse landbouw daalt door grote inspanningen van de sector. Maar de absolute milieudruk blijft (te) hoog.	32: Tegen 2030 sluiten we zoveel mogelijk kringlopen in functie van een circulaire economie en zijn de koolstofvoetafdruk en materialenvoetafdruk van de Vlaamse consumptie afgenomen in verhouding met de levenskwaliteit ...
		35: Tegen 2030 komen tot een milieuvriendelijk beheer van chemicaliën en van alle afval gedurende hun hele levenscyclus, en de uitstoot aanzienlijk beperken in lucht, water en bodem om hun negatieve invloeden op de menselijke gezondheid en het milieu zoveel mogelijk te beperken.
		41: Tegen 2030 zijn de ecosystemen en hun diensten en biodiversiteit minstens behouden, is de aftakeling van de natuurlijke leefgebieden ingeperkt en zijn met uitsterven bedreigde soorten beschermd
		43: Tegen 2030 mag er in Vlaanderen netto geen gedegradeerde grond meer bijkomen.
	15. Lage financiële marges geven minder ruimte voor investeringen	18: Tegen 2030 garandeert Vlaanderen voor kmo's een gelijke toegang tot ...
16. Onvoldoende mogelijkheid tot doorrekenen van de externe kosten	18: Tegen 2030 garandeert Vlaanderen voor kmo's een gelijke toegang tot ...	
17. Landbouwers worden onvoldoende gestimuleerd om de meest milieueffectieve keuze te maken	10: Tegen 2030 bieden opleidingen in alle onderwijsniveaus een solide basis voor kennis, vaardigheden en attitudes ...	
	11: Tegen 2030 zijn opleidingen bij opleidingsverstrekkers (buiten onderwijs) gericht op zowel levenslang als levensbreed leren, door ...	

		18: Tegen 2030 garandeert Vlaanderen voor kmo's een gelijke toegang tot ...
	18. De compartimentering van de milieuregelgeving zorgt voor incoherentie	
	19. Milieu-investeringen zijn soms schaalafhankelijk	
Hoe realiseren we een maatschappelijk gedragen landbouw in Vlaanderen?	20. De consument kent de hedendaagse landbouw onvoldoende	36: Tegen 2030 is gegarandeerd dat mensen overal in de mogelijkheid zijn om duurzame keuzes te maken, dat ze daarbij beschikken over relevante en handzame informatie en zich bewust zijn van levensstijlen die in harmonie zijn met de natuur, en dat hun omgeving en de omstandigheden maken dat de duurzame keuze, de meest logische en eenvoudige keuze is.
	21. Voedselvoorziening wordt in Vlaanderen verzekerd door eigen productie en deelname aan internationale handel	
	22. De plaats van veeteelt in Vlaanderen	32: Tegen 2030 sluiten we zoveel mogelijk kringlopen in functie van een circulaire economie en zijn de koolstofvoetafdruk en materialenvoetafdruk ...
	23. De rol van genetische gewijzigde organismen (GGO's)	
	24. Landbouwers en burgers kunnen een verschillende visie hebben op de invulling van het platteland, wat tot conflicten kan leiden	
Hoe omgaan met en klaar zijn voor veranderingen?	25. Klimaatverandering heeft een impact op de landbouwsector	
	26. De aard van de productie maakt snelle wendingen niet vanzelfsprekend	
	27. De productie van anonieme bulkproducten, een beperkte diversificatie binnen de sectoren en het hoge exportgehalte maken de Vlaamse landbouw zeer kwetsbaar voor marktgerelateerde disrupties	
	28. Technologische innovatie: een uitdaging voor de landbouwsector	25: Tegen 2030 is Vlaanderen koploper in de digitale economie en maatschappij, ondersteund door een volledig uitgerolde 'state-of-the-art' digitale infrastructuur.